

Õpetajale/juhendajale

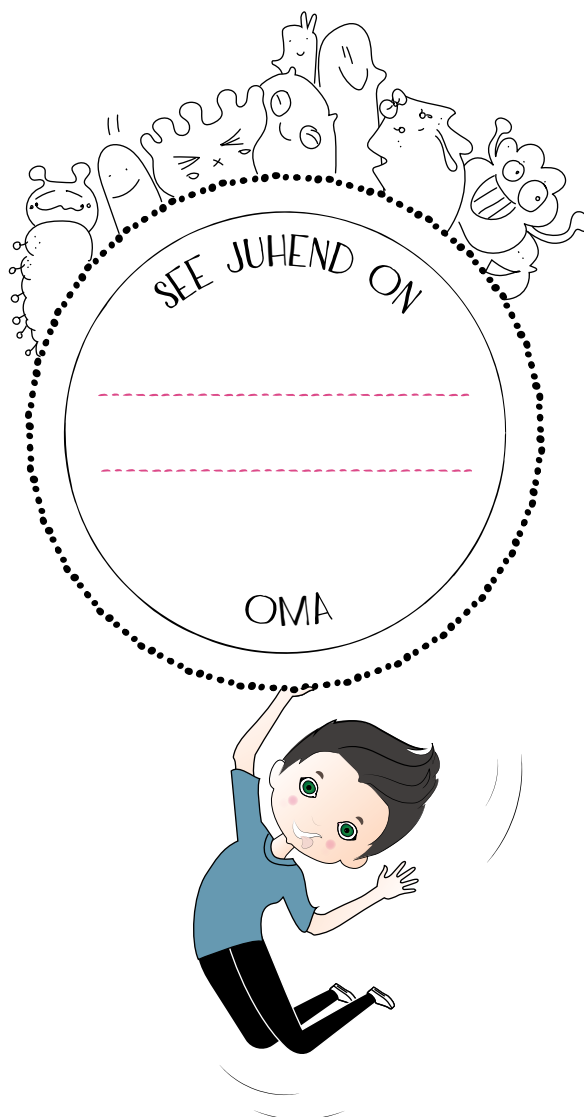
MINA ÕPETAN RAHAMÄNGU

Abiks rahatarkuse tundide läbiviimisel
„Tom õpib rahamängu“ raamatuga

LIINA SAAREMÄE-SOIDLA

© Kõik õigused on kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku eelneva kirjaliku nõusolekuta pole lubatud ühtki selle teose osa paljundada ei elektroonilisel, mehaanilisel ega muul viisil.

tekst © Liina Saaremäe-Soidla

kirjastus © EduRuut

sisutoimetaja Riin Tuttelberg

trükikoda ...

illustratsioonid © Triin Sarapuu

ISBN ...

HEA ÕPETAJA/ JUHENDAJA/LAPSEVANEM!

„Aitäh, et annad oma panuse selle juhendajamaterjali abiga laste rahatarkuse taseme tõstmisse!

MIS SEE ON?

Nii nagu on „Tom õpib rahamängu“ raamatu õpetuses rahakassasid kolm, on ka Tomi rahamängu komplektis kolm osa:

1. Põhiraamat „Tom õpib rahamängu“;
2. Juhendajamaterjal „Mina õpetan rahamängu“;
3. Õpilase töövihik „Mina õpin rahamängu“.

Käesoleva juhendi näol on tegemist **rahatarkuse baasteemasid erinevaid õppeaineid** (eeskätt eesti keel, matemaatika, töö- ja kunstiopetus, aga ka loodus-, inimese- ja muusikaõpetus, kehaline kasvatus, inglise keel) **lõimivalt käsitleva materjaliga**. Seega on see **terviklahendusena** kasutatav 35-tunnise ühte õppeaastat läbiva **rahatarkuse algkursusena** (näiteks huviringina, eraldi tunnina tunniplaanis üks kord nädalas 45-90 min vms) või õpetaja-juhendaja valikul tegevuste/teemade kaupa erinevates ainetundides.

MIKS LOODI?

Rahatarkus ja ettevõtlikkus on tänapäeval aina olulisemad märksõnad. Rahaga ümberkäimise oskust on vaja igal inimesel ning iga päev. Kuidas aga seda lastele õpetada?

Sellele küsimusele vastates tuli toona kahe lapse ema *Riin Tuttelberg* ideele kirjutada Eesti esimene laste mõeldud rahatarkuse raamat ning koostöös toimetaja *Liina Saaremäe-Soidla* ning illustraator-kujundaja *Triin Sarapuuga* sündiski „Tom õpib rahamängu“, mis on käesoleva juhendmaterjali lahutamatu osa põhiraamatuna.

Kolme naise koostöö aga selle projektiga ei piirdunud, sest nii rahandusministeeriumi rahatarkuse koordinaatori kui ka raamatutegijate endi arvates oli vaja kinnistavaid materjale, mis toetaksid läbi raamatu teemade rahatarkuse omandamist.

Aastaid klassi- ja põhikooliõpetajana töötanud Liina Saaremäe-Soidla võttis seekord autori rolli ning oli üldõpetuse pooldajana kindel, et loodav materjal peab lisaks rahatarkuse omandamisele ka toetama riikliku õppekava üldpädevusi, läbivaid teemasid ning olema lõimitud erinevate õppeainetega.

KELLELE SEE MÕELDUD ON?

Vanuselist sihtrühma on raske määrata, kuna laste teadmised ja vastuvõtlikkus rahateemadele on erinev, ent eeskätt 2. – 4. klassi õpilaste juhendajatele, õpetajatele, emadele-isadele ja teistele täiskasvanutele, kes soovivad rahatarkust edastada.

MIDA SISALDAB?

Materjal koosneb 30-st detailsest **näidistunnikavast**, lisamaterjalidest ning **vastustega** õpilase töövihiku töölehtedest.

Iga tunni alguses on kirjas tunni **põhisõnumid** ehk kõige tähtsamad laused, mis peaksid saama selgeks igale õpilasele. Seejärel on laiemalt kirjas **põhitõed**, mis on eeskätt õpetajale nõustateadmiseks, aga võib ka tunni alguses õpilastele ette lugeda. Igas tunnis on ära toodud ka **lõiming õppeainetega** ning riikliku õppekava järgselt seotud **üldpädevused** (eesmärgid) ja **läbivad teemad**. Enne näidistunnikava on kirjas tunniks **vajaminevate materjalide loetelu**, „**Ideepank**“, millest võib saada tunni täiendamiseks lisamõtteid või -tegevusi ning rubriik „**Plaan B**“ – juhuks, kui näidistunnikava ehk plaan A vajab muudatusi.

Kogu õppeaastat läbiva ehk 35-tunnise kursuse sisuks on mõeldud:

- **30 näidistunnikava;**
- **1 külalisesinejaga tund (tööleht materjali lõpus);**
- **2 lauamängude tundi (tööleht materjali lõpus);**
- **2 õppekäiku (poodi, ettevõttesse – vastavad töölehed materjali lõpus).**

Külalisesinejaga, õppemängude ja -käikude tunnid teeb õpetaja/juhendaja jooksvalt, millal talle sobib (vastavalt kokkulepetele) vastava teema käsitlemise ajal või pärast seda. Näiteks külalisesineja tuleb rääkima oma elukutsest teema „Tom ja ametid“ käsitlemise ajal või järgselt või räägib külaline hoopis sellest, kuidas ta lapsepõlves raha teenis – sel juhul teema „Tom teenib raha“ ajal või hiljem; õppekäik poodi teema „Tom õpib mõistlikult kulutama“ ajal või järgselt, õppekäik ettevõttesse teema „Tom on ettevõtlik“ käsitlemisel või vahetult pärast seda. Õppemängude tunde võib teha kogu kursuse jooksul, majandusõpetuslikud ja/või ettevõtlikust arendavad mängud valib mängimiseks õpetaja ise.

Lisaks **õpiväljundina** heategevuslaada, kodukohviku, jõuluturu vms korraldamine ja läbiviimine.

MILLEKS KASULIK?

Riiklikus õppekavas eristatakse üldpädevusi, valdkonnapädevusi ja kooliastmetes taotletavaid pädevusi. Üldpädevused on ainevaldkondade ja õppeainete ülesed pädevused, mis on **olulised inimeseks ja kodanikuks kasvamisel**. Üldpädevused kujunevad kõigi õppeainete kaudu ning tunni- ja koolivälises tegevuses. Üks kaheksast üldpädevusest on **ettevõtlikkuspädevus**, eeskätt mille saavutamist just käesolev materjal toetab. Läbi eri tegevuste taotletakse ka suhtluspädevuse, õpipädevuse, sotsiaalse ja kodanikupädevuse jt saavutamist. Läbivatest teemadest on esindatud elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, teabekeskond, keskkond ja jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.

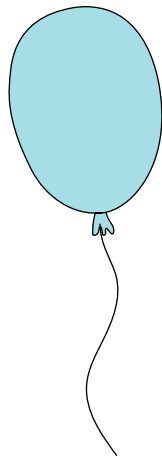
Riiklikus õppekavas on rahatarkuse teemad viidud sisse majandus- ja ettevõtlusõppe ning ühiskonnaõpetuse ainekavadesse, kuid antud materjali näol on tegemist ühe võimalusega, **kuidas nooremas koolieas rahatarkust õpetada läbi põhianete ning käelise tegevuse või eraldi rahatarkuse tunnina/huviringina.**

Antud juhendis on kasutatud MATIK-õppe elemente. **MATIK- ehk STEAM-õpe** on viiel valdkonnal (matemaatika, teadus, tehnoloogia, inseneeria, kunst) põhinev praktilise kallakuga õpe, milles õpitegevused ja ülesanded on päriselulised ning iseseisvat mõtlemist arendavad.

Juhendajamaterjali üldeesmärk on toetada raha kohta baasteadmiste omandamist, võttes aluseks „Tom õpib rahamängu“ raamatu. Peamised käsitletavat teemad on:

- Rahatarkuse olemus;
- unistamine;
- raha kui maksevahend;
- raha ajalugu;

- sisemine rikkus;
- tõeline rikkus vs palju raha;
- kolm rahakassat;
- lapse enda raha teenimine;
- vajadused ja tahtmised;
- mõistlik kulutamine;
- eelarve;
- laenamine;
- ametid;
- raha investeerimine;
- ettevõtlikkus;
- iduettevõte.

KUIDAS KASUTADA?

Koostatud tegevusplaaniid on võrdlemisi mahukad. **Näidistunnikava saab kõige kiiremini viia läbi 45 minutiga**, kuid rahulikus tempos ning eri tegevustele ja aruteludele aega andes 2x45 minuti ehk 90 minutiga (kombineerides ka ideepanga mõtetega). Iga õpetaja/rühmajuhendaja tunneb oma õpilasi kõige paremini ja saab vastavalt toodud tunnikava tegevusi kasutades või mõnd ära jättes kokku panna kas 45- või 90minutilise tunni ehk teha vastavalt näidistunnikavale oma tunnikava konkreetsele klassile/rühmale.

AGA KUI EI TEE KÕIKE?

Siis ei juhtu ka mitte midagi halba. Kõige olulisem on, et igast tunnist kinnistuksid õpilasele **tunnisõnumid**. Need on toodud:

- iga tunni alguses õpetajal juhendmaterjalis;
- raamatu „Tom õpib rahamängu“ iga peatüki lõpus tarkusepilvedes;
- õpilase töövihikus teema alguses ning
- õpilase töövihikus teema lõpus lünkpilvedena (nuputa-lõika-kleebi).

Kuna tegemist on õppematerjaliga, mis on koostatud **üldõpetuslike põhimõtteid arvestades**, siis saab eri tegevusi teha erinevates ainetundides (eesti keel, kunsti- ja tööõpetus, matemaatika, kehaline kasvatus, loodusõpetus).

KUIDAS TUNDI ETTE VALMISTADA?

Sinu jaoks on praktiliselt kõik juba tehtud. Enne tundi:

- Loe süvenenult läbi PÕHITÕED;
- loe näidistunnikava läbi;
- vali oma klassile/rühmale sobilikud tegevused;
- vaata „Vaja läheb“ rubriigist, mis vahendeid vaja on ja varustu vajaminevaga;
- naudi tundi!

Loodetavasti leiad rahatarkuse edendajana igast näidistunnikavast midagi, mis Sulle ja Su (õpi)lastele sobib.

Õhinat õpetamisel ja õhinat täis õppijaid, sest pea meeles:

TEADMISED SAAVAD RIKKAKS TEHA!

Liina Saaremäe-Soidla

SISUKORD

LK

- 7 1. tund MIS ON RAHATARKUS?
- 11 2. tund UNISTAMINE
- 14 3. tund RAHA KUI MAKSEVAHEND
- 18 4. tund RAHA ENNE JA NÜÜD
- 23 5. tund RIKKUS MINU SEES
- 27 6. tund TOM OLI KORRAKS RIKAS
- 31 7. tund TOMI KOLM RAHAKASSAT I
- 36 8. tund TOMI KOLM RAHAKASSAT II
- 41 9. tund TOMI KOLM RAHAKASSAT III
- 44 10. tund TOM TEENIB RAHA I
- 48 11. tund TOM TEENIB RAHA II
- 52 12. tund MIDA TAHAN? MIDA VAJAN? I
- 56 13. tund MIDA TAHAN? MIDA VAJAN? II
- 60 14. tund TOM ÕPIB MÕISTLIKULT KULUTAMA I
- 64 15. tund TOM ÕPIB MÕISTLIKULT KULUTAMA II
- 67 16. tund TOM TUTVUB EELARVEGA I
- 73 17. tund TOM TUTVUB EELARVEGA II
- 77 18. tund TOM TUTVUB EELARVEGA III
- 82 19. tund TOM LAENAB I
- 86 20. tund TOM LAENAB II
- 90 21. tund TOM JA AMETID
- 94 22. tund TOM JA AMETID

LK

- 98 23. tund RAHA SAAB KASVAMA PANNA I
- 102 24. tund RAHA SAAB KASVAMA PANNA II
- 109 25. tund TOM ON ETTEVÕTLIK I
- 114 26. tund TOM ON ETTEVÕTLIK II
- 120 27. tund START-UP EHK SEEMNEST ETTEVÕTTEKS I
- 125 28. tund START-UP EHK SEEMNEST ETTEVÕTTEKS II
- 128 29. tund KORDAMINE ON KA RAHATARKUSE EMA I
- 132 30. tund KORDAMINE ON KA RAHATARKUSE EMA II
- 135 Lisa 1. POOLUSTE MÄNG
- 143 Lisa 5. Unistuste teemaleht õpetajale
- 144 Lisa 15. Rollikaardid õpetajale
- 145 Lisa 16. Sildid lennukimänguks
- 146 Lisa 19. Rahatäringu šabloon
- 147 Lisa 22. Sildid „Milline poodleja olen?“
- 148 Lisa 31. Sildid detektiivimänguks
- 149 + Lauamängu alus
- 150 + ÕPPEKÄIK POODI
- 152 + ÕPPEKÄIK ETTEVÕTTESSE
- 154 + KÜLALISESINEJA TUNNIS
- 155 + LAUAMÄNGUTUND
- 156 + TUNNISTUS
- 157 + 10 esimest rahatarkust

1.
TUND

MIS ON RAHATARKUS?

🕒 45 MIN

PÕHISÕNUM

(RAHA)TARKUS ON RIKKUS.

RAHATARKUS ON TEADMISED RAHA KOHTA.

RAHATARKUST SAAB ÕPPIDA.

PÕHITÕED

Tegemist on sissejuhatava tunniga rahatarkuse teemasse. Oluline on õpilaste olemasolevate teadmiste kaardistamine ja laiendamine sel teemal. Arvatavasti on õpilaste teadmised rahast väga erinevad. Oluline sellest tunnist on arusaam, et tõeline rikkus ei seisne rahas, vaid teadmistes raha kohta. Võib tuua näiteid, et on inimesi, kes on võitnud lotoga miljoneid, ent suhteliselt lühikese aja möödudes on nad hoopiski võlgades ja rahavaesemad kui enne lotovõitu, sest nad ei osanud seda raha kasutada mõistlikult. Ja on inimesi, kes on vähese rahaga targalt investeerides saanud miljonäriks ja nende raha kasvab aina edasi. Raha on vaid VAHEND millegi ostmiseks või millegi eest maksmiseks. Raha ei tohiks olla eesmärk omaette, vaid ABIVAHEND mingi unistuse täitmisel. Kõike raha eest ei saa. Samuti tuleb rõhutada, et rikkus seisneb ka heas tervises, peres, sõprades, rõõmus jne.

LÕIMING ÕPPEAINETEGA:

- **eesti keel** (õigekiri, eneseväljendus),
- **matemaatika** (võrdusmärk),
- **kunstiõpetus** (joonistamine),
- **loodusõpetus** (pilvede liigid).

MILLEKS VEEL HEA?

Üldpädevused:

- Õpilasel areneb eneseväljendus- ja kuulamisoskus (suhtluspädevus);
- Õpilane oskab teha koostööd ja arvestab teiste erineva arvamusega (sotsiaalne ja kodanikupädevus);
- Õpilane seostab omandatud teadmisi varasemalt õpituga (õpipädevus).

Läbivad teemad: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine; teabekeskond.

VAJA LÄHEB:

kirjutus- ja joonistusvahendid, töövihik, pooluste mängu sildid, käärid, liim.

IDEEPANK

Uudista lehel www.rahamang.ee

PLAAN B

Kui näidistunnikava on Sinu klassile liiga mahukas, võid Bingomängu ära jätta või mängida seda näiteks eesti keele tunnis eraldi.

NÄIDISTUNNIKAVA

POOLUSTE MÄNG

Mängusildid (LISA 1 / Tund 1 / materjali lõpust)

Siltidel on erinevad laused rahatarkuse kohta.

Õpilased seisavad klassis või koridoris, kus on ruumi liikuda. Ruum on mõtteliselt või konkreetselt jaotatud kaheks: üks pool on JAH (väitega nõustumise) pool (seal on seinal/laual „JAH“ silt) ja teine pool on EI (väitega mittenõustumise) pool (seal on seinal/laual „EI“ silt). Õpetaja näitab sildil erinevaid väiteid ja vajadusel kommenteerib lisaks, et kõik õpilased aru saaksid lause mõttest. Õpilased valivad, kas nad on antud lausega pigem nõus või pigem mitte. Kui kõik õpilased on paarikümne sekundi jooksul on otsuse teinud, järgneb arutelu, õpilased põhjendavad, miks nad nii arvasid. Oluline on rõhutada õpilastele, et tegemist on arvamuse mänguga, kus õigeid ja valesid vastuseid ei ole. Kõigil on õigus! Mäng lõpeb, kui kõik väited on arutletud või vastavalt õpilaste kaashaaratusele.

MÕNED KOMMENTAARID ÕPETAJALE:

ILMA RAHATA EI SAA ELADA.

(Inimesed elasid maakeral aastatuhandeid enne raha leiutamist).

RAHA KASVAB PUU OTSAS.

(Rahapuud küll ei kasva otseselt, kuid raha saab kasvatada, nt hoiustades, investeerides jne).

RAHA ON ELUS KÕIGE TÄHTSAM.

(Tervis, perekond, sõbrad on rahast tähtsamad).

RAHA EEST SAAN KÕIKE OSTA.

(Armastust, õde/venda, sõpru ei saa raha eest osta).

MA OLEN RIKAS.

(Perekonna, sõprade, teadmiste vm poolest olen rikas).

KULUTAN ALATI KOGU RAHA ÄRA.

(Ei ole mõistlik).

HOIAN ALATI KOGU RAHA ALLES.

(Samuti ei ole mõistlik, raha peab osalt olema ringluses).

SAAN OMA RAHA ANNETADA.

(Loomade varjupaigad, Lastefond jne).

SAAN KA ISE LAPSENA RAHA TEENIDA.

(Jõuluturg, suvelaot, naabri muru niitmine jne).

PANGA AUTOMAADIST SAAN ALATI RAHA VÕTTA.

(Sealt saab samamoodi raha otsa kui rahakotist).

RAHA AITAB UNISTUSI TÄITA.

(Unistuste mänguroboti saab rahaga osta, unistuseks olnud väikest õde/venda mitte).

VALIN AMETI PALGA SUURUSE JÄRGI.

(Amet tuleks valida meeldimise järgi).

VALIN AMETI MEELDIMISE JÄRGI.

(Pigem jah).

(RAHA)TARKUS ON RIKKUS.

(See on küll õige lause, sest teadmistes seisnebki rikkus).

TUNNI EESMÄRGI TEATAMINE

Tänases tunnis saad sa esimesi teadmisi rahatarkuse kohta. Luban Sulle, et tunni lõppedes oled sa kindlasti rikkam kui praegu, kuigi raha ma Sulle ei jaga.

PÕHIOOSA

BINGO MÄNG

LISA 2 / Tund 1 / Tööleht 1

Igal õpilasel on BINGOmängu tööleht ja kirjutusvahend. Mängu juhend on töölehel.

TARKUS JA RIKKUS

LISA 3 / Tund 2 / Tööleht 2

Arutelu tarkuse ja rikkuse teemal.

Näidisküsimused: mis teeb inimese targaks? Mis teeb inimese rikkaks? Millal tead, et inimene on tark? Millest tead, et inimene on rikas? Kas tarkus on alati teaduskraad või kõrgharidus? Kas rikkus seisneb raha hulgas?

Töövihikust tööleht nr 2 „Tark ja rikas“ (LISA 3). Iga õpilane joonistab, kirjutab iseseisvalt, nuputab ka anagrammi, täites lünga. Seejärel toimub jagamisring.

ARUTELU: MIS ON RAHATARKUS?

Arutelu töölehel oleva rahatarkuse definitsiooni üle, selgitused, üheskoos pannakse kirja lihtne ja selge rahatarkuse mõiste tähendus. Lõpetatakse laused. Töölehel olev lisaülesanne on kiirematele või koduseks tööks.

REFLEKTSIOON

RAHATARKUSE LÜNKPILVED

Milliseid pilvede nimetusi tead? (Kiht-, kiud- ja rünkpilved). Mis on rünkpilved? Nn hea ilma pilved. Nüüdsest hakkad iga rahatarkuse teema lõpus kohtuma mitte rünkpilvede, vaid lünkpilvedega. Need on iga teema kõige olulisemat tarkust kandvad pilved. Kindlasti tekitavad ka head tujud!

Õpilane löikab töövihiku viimastelt lehtedelt välja 1. tunni lünkpilved ja kleebib töövihiku 1. tunni lõpulehele. Täidab lüngad. Nii hakkame tegema iga teema lõpus!

Laused lünkpilvedel:

T...RKUS ON RI...KUS.

R...HAT...RKUS ON TE...DMISED RA...A KOH...A.

R...H...TAR...UST S...AB Õ...PIDA.

TUNNISÕNUMITE KINNISTAMINE

Toimub tagasiside ring.

- Mis Sa täna õppisid? Mida uut teada said?
- Mis on kõige olulisemad laused tänasest tunnist?
- Mida head selles (õppe)aastaks endale ja oma kaaslastele soovid?

KODUNE ÜLESANNE

Näiteks lisaülesanne „Tark ja rikas“ töölehel.

Olen rikas.	Olen julge.	Mulle meeldib lugeda.	Mõtlen enne, kui midagi ostan. <i>Pille</i>
Saan taskuraha.	Olen tark.	Olen saanud sünnipäeva- raha. <i>Leemet</i>	Olen raha- raiskaja.
Olen ise raha teeninud.	Kulutan alati kõik raha ära. <i>Egert</i>	Mulle meeldib mänguasju osta.	Mulle meeldib raha koguda.
Mulle meeldib unistada. <i>Liina</i>	Olen annetanud.	Mulle meeldib meister- dada.	Saan kõik, mida tahan.

MÄNGU JUHEND: liigu ringi, tutvusta end ja küsitle mängukaaslast. Kui Sinu etteloetud lause kehtib kaaslaste puhul ehk kui ta vastab Su küsimusele jaatavalt, siis kirjuta **tema nimi kastikesse**. Täna kaaslast ka kindlasti. Igas kastis peab olema ERINEV nimi.

MÄNGU EESMÄRK: saada kokku 4 erinevast nimest koosnev horisontaalne, vertikaalne või diagonaalne rida. Kui rida täis, hüüa „BINGO!“.

KEELELINE EESMÄRK: väitlausest küsilause moodustamine.

MIDA SEE MÄNG MULLE ÕPETAS?

Näiteks: õpetas koostööd teiste õpilastega, suhtlemist, sain teada, kuidas teised minu kaaslast rahasse suhtuvad, sain ka uusi teadmisi enda kohta.

TARK INIMENE (kirjutan ja joonistan, milline on minu arvates TARK inimene)	RIKAS INIMENE (kirjutan ja joonistan, milline on minu arvates RIKAS inimene)
<i>Näiteks:</i> teab paljudest asjadest palju, haritud, viisakas	<i>Näiteks:</i> tal on kõik olemas, mida tahab; reisib palju, ei käi iga päev tööl

MIS MATEMAATIKAMÄRGI SAAB KIRJUTADA NENDE KAHE SÕNA VAHELE?

Vihje: VUKÖRSMÄRD

TARK	=	RIKAS
-------------	---	--------------

MIS ON RAHATARKUS?

Rahatarkus ehk finantskirjaoskus on teadmiste, oskuste, hoiakute ja käitumiste kogum, mis on vajalik rahaasjades arukate otsuste tegemiseks.

Sain sellest lausest aru nii:

Näiteks: rahatarkus on teadmised raha kohta.

Kas rahatarkust saab siis õppida? Nagu hammaste pesu või tervislikku toitumist ja sportimist? Kuidas? *Jah, kogudes teadmisi ja oskusi ning järjepidevalt harjutades.*

Kas ma olen tark? *Mingis mõttes kindlasti.*

Kas ma olen rikas? *Mingis mõttes kindlasti.*

Kuidas ma saan targemaks saada? *Uudishimulikult õppides ehk kogudes teadmisi ja oskusi.*

Kuidas ma saan rikkamaks saada?

Uudishimulikult õppides ehk kogudes teadmisi ja oskusi.

Lisaülesanne: joonistan ennast rahatargana.